

P. H. FREYER:

HALÁL A TENGEREKEN

(Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1973., 344 o.)

A második világháború végétől immár több mint negyedszázad telt el, a téma mégsem vesztett semmit jelentőségéből. Sőt, a történelmi igazság megköveteli, hogy a krónikások mind mélyebben feltárják a német fasiszmus szovjetellenes stratégiáját, katonai szervezeteinek és eszközeinek alkalmazási módját, az emberiség ellen elkövetett gaztetteit. Szükség van erre annál is inkább, mert ezek a kérdések mind a polgári, mind a marxista történetírásban ismét a figyelem homlokterébe kerültek.

A NATO-hoz tartozó imperialista országok szélsőséges politikai és katonai köréi — mindenek előtt a nyugatnémet revansisták — egyre gátlástalanabban igyekeznek tisztára mosni Hitler katonai szervezeteinek, közöttük a tengerek kalózáinak szennyes múltját. Szeretnék feledtetni a világgal, hogy a mai nyugatnémet tengeralattjárók elődei mily szörnyű bűnöket követtek el az emberiség ellen. Megpróbálják elhitetni, hogy Dönitz, a tengerek hiénáinak egykor oly kíméletlen parancsnoka, Hitler kinevezett utóda kívül álló személy. Semmi köze a mai nyugatnémet rendszerhez. Pedig Zenker, nyugatnémet haditengerészeti erők főfelügyelője, nem kis büszkeséggel jelentette ki, hogy „mi öregek — Raeder és Dönitz tanítványai — becsülettel harcoltunk”. 1956-tól a mai napig az „öregek” közül számosan tengeralattjárón szolgáltak. S ők töltötték be a nyugatnémet haditengerészet csaknem valamennyi vezető beosztását. Néhányuk neve — mint például Kretschmer, Topp, Hartmann — az olvasónak is fel fog tűnni e könyv olvasása folytán. Érdekes még megemlíteni, hogy 1966 májusában a Belső-vezetési Iskola élére is egy volt tengeralattjáró parancsnokot, Dönitz admirálisának egyik törzstisztjét, Collman flottilla-tengerenagyot nevezték ki. Így gondoskodnak arról, hogy az „öregeket” olyanok kövessék, akik az ő szellemükben folytatják tovább a munkát. De ezt a célt szolgálta az U—2365 jelzésű (új nevén

„U—Hai”) tengeralattjáró is, amelyet a kapituláció után süllyesztett el parancsnoka, és tizenegy évig hevert a tenger fenekén. Kiemelése után a nyugatnémet kormány 800 ezer márkáért megvásárolta, a kieli Howaldt-hajógyárban megjavíttatta, majd 1957. augusztus 19-én, mint a haditengerészeti erők első tengeralattjáróját, szolgálatba állította.

A cél érdekében egyes szerzők munkáikban mind többet írnak a fasiszta tengeralattjárók „dicsó fegyvertényeiről”. A történelmi tényeket meghamisítva azt hangoztatják, hogy a náci Németország tengeralattjárói a második világháborúban mindvégig lovagiassan, az érvényben levő tengeri jognak megfelelően harcoltak.

A puszta állításokkal szemben Freyer részben a második világháborúról szóló szovjet, angol és amerikai alapl művek (A Nagy Honvédő Háború története; A brit tengeri hadviselés története; A nürnbergi per jegyzőkönyve), részben dokumentumok, korabeli parancsok, a német admirális írásos és szóbeli utasításai, irányelvek, hadijelentések, a résztvevők visszaemlékezései, napló-jegyzetek és a szövetségesek által zsákmányolt iratok felhasználásával mutatja be a hírhedt Dönitz vezényelte tengeralattjáró-flotta történetét. Bár a szerző csak bizonyítható események leírására vállalkozott, művéből így is kitűnik az a vandál, minden törvényt és jogot semmibe vevő fasiszta módszer, amely megvilágítja a Dönitz-legénység igazi arcát.

A mű szerkezeti felépítése — az olvasmányos írásmódon túl — igen megkönnyíti a szerző ténybeli közléseinek, okfejtéseinek és értékeléseinek áttekintését.

A négy fő részre tagolt művön belül — követve a háború menetének fő katonai, politikai folyamataiban bekövetkező változásokat, az erőviszonyok alakulását — mindig a tengereken történt eseményekre irányítja a figyelmet. Ezzel a történetírói módszerrel nemcsak érdekessé, olvasmányossá teszi könyvét,

hanem nagyszerűen le is leplezi azokat a ravasz meggondolásokat, amelyek kezdettől a végig jellemezték a kereskedelmi háború kiagyalóinak és folytatóinak valódi szándékát.

Itt van mindjárt az első rész, amely *A nagy félrevezetés* címet viseli. Ez a fejezet az 1939. szeptember 3-tól 1940 nyaráig terjedő időszak eseményeit taglalja.

Köztudott, hogy Németország 1939. szeptember elsején megkezdte Lengyelország lerohanását. A német hadvezetés jól tudta, hogy a brit birodalom jóval nagyobb kereskedelmi és haditengerészeti flottával rendelkezik, hiszen akkor Németországnak mindössze 57 tengeralattjárója volt, a 160 angol tengeralattjáróval szemben. De figyelembe véve az 1939-ben kialakult helyzetet, amikor a német fasiszták Lengyelország lerohanására készültek, számolniuk kellett a Franciaország és Nagy-Britannia elleni háborúval is. Minthogy a brit birodalomnak ebben az időben csaknem 3000 kereskedelmi hajója közlekedett a világ tengerein, a német hadvezetés elhatározta, hogy tengeralattjáró-háborút indít Anglia ellen. Remélte, hogy az angol flotta nagyságához képest viszonylag csekély eszközeivel is sikerül megbénítani Nagy-Britannia közlekedési útvonalait.

Az utánpótlási útvonalak elleni háborúval, amelyet később kereskedelmi háborúnak neveztek el, kettős céljuk volt a náci Németország vezetőinek. Az egyik az, hogy Nagy-Britanniát, Franciaországot, majd később az Amerikai Egyesült Államokat is távol tartásuk a Szovjetunió — elleni harci eseményektől, mindaddig, amíg Németország megvalósítja az „új rendet” Európában. A másik céljuk pedig az volt, hogy a brit kereskedelmi flotta kíméletlen pusztítása révén rákényszerítsék ellenfeleiket egy, a Szovjetunió elleni antikommunista szövetségre.

Megkezdődött hát a meglepett ellenfél kereskedelmi hajói elleni kalóz támadások sikersorozata. Noha akkor még nem nagy flottával rendelkezett a fasiszta Németország, mégis szinte korlátlanul uralta az Atlanti-óceánt, Nagy-Britannia legfontosabb tengeri útvonalait. S tucatszámra küldte tengerfenékre az óceánon közlekedő hatalmas személy- és teherszállító hajó-

kat. A szerző választ ad arra is, hogy midez miért vált lehetségessé a lényegesen nagyobb tengeri flottával rendelkező hatalmakkal szemben. Válaszából kitűnik, hogy a váratlanság tényezője mellett nem kis szerepet játszott az ellenfél passzív magatartása is. Nagy-Britannia és Franciaország harctevékenységét az aktivitás hiánya jellemezte. Hatalmas hadiflottájukat nem vetették be Németország ellen. Tevékenységüket csupán a német tengeralattjárók elhárítására és az ellenséges hadihajók leküzdésére korlátozták.

A *Pusztulás fáklyái* címet viselő második rész az 1940 nyarától 1942 tavaszáig terjedő időszak eseményeit tárgyalja. 1940. június 20-án a Pétain-kormány kapitulálásával véget ért az úgynevezett nyugati hadjárat. Hitler ármádiája lerohanta Belgiumot, Hollandiát, Lengyelországot, Norvégiát és Dániát. A balkáni és a közép-európai államokat pedig csaknem egy év alatt saját befolyási övezetéhez csatolta.

Franciaország atlanti-óceáni partjainak megszállásával roppant méretekben kiterjedt a német tengeralattjáróflotta hatósugara. Dönitz ezt jól tudta, és törzsével együtt mindent elkövetett, hogy még nagyobb sikereket érjen el. Dönitz ekkor már úgy ítélte meg a helyzetet, hogy az Anglia elleni győzelem kézzelfogható közelségbe került.

Megkezdődött a versenyfutás a támadó tengeralattjáró fegyver mennyiségi és minőségi fejlesztéséért és az ellenfél részéről a német tengeralattjárók elleni védelem fegyvereinek, illetve eszközeinek kimunkálásáért.

A brit admiralitáson külön törzs foglalkozott a tengeralattjárók elleni védelem kérdéseivel. Kidolgozták például az ún. konvoj közlekedés rendszerét.

Ezzel szemben a németek rátértek a „falkataktika” alkalmazására. Ez azt jelentette, hogy a konvojok ellen a tengeralattjárók egész csoportját vetették be, s ily módon forgácsolták szét védelmüket.

Freyer részletesen ismerteti mind a konvoj szállítás, mind a „falkataktika” lényegét, alkalmazási módját és harci eredményeit, történeti epizódokon mutatja be azokat a szubjektív és objektív feltevéseket, amelyek az effajta harcmodor eredményes megvívásához szükségesek voltak.

A fejezetben tárgyalt események sorába tartozik a náci Németország Szovjetunió elleni hitszegő támadása is. A szerző ezt a témakört szintén vizsgálja, elsősorban a tengeralattjáró-háború szempontjából. Ezt követően ismerteti azokat az előzményeket, amelyek az Amerikai Egyesült Államokat is a háborúba való bekapcsolódásra és végső soron az antifasiszta koalíció létrehozására készítették.

A tengeralattjáró-háború számos izgalmas tényének foglalataként a szerző végül is elmondja: noha 1942 tavaszáig a német tengeralattjárók számottevő veszteséget okoztak a szövetségeseknek, a tengeralattjáró-háború ebben az időszakban sem vált a háború során lényegesen befolyásoló tényezővé, miként azt Dönitzék remélték. A tengeralattjáró-háború második szakasza is lezárult. De ez sem hozott győzelmet, sem döntő fordulatot Németország számára.

Elmúltak már azok az idők, amikor a német tengeralattjárók sikeresen hajtottak végre meglepetésszerű támadásokat. Hogy minek következtében, ezt elemzi *Az elrettentés vihára* című rész, amely 1942 nyarától 1943 tavaszáig lezajlott eseményekről szól.

A szerző mindenekelőtt rámutat, hogy a német—szovjet arcvonalon elszenvedett sorozatos vereségek végleg eloszlatták a német imperializmus világhatalmi terveinek reményét. A német hadvezetés villámháborús tervei végleg megghiúsultak. A szárazföldi erők 1942. év folyamán állandóan növekvő anyagi szükségletei miatt a tengeralattjáró-flotta igényeit már nem lehetett kielégíteni.

Ennek ellenére a náci admirálisok úgy döntött, hogy az Atlanti-óceán útvonalain közlekedő konvojok elleni alkalmazása mellett, előzetes figyelmeztetés nélkül, beveti a brazil hajók ellen is. A következmény: Brazília hadat üzent a hitleri Németországnak és Olaszországnak.

A szövetségesek tengeralattjárók elleni védelme ekkorra már oly sokoldalú, s oly hatásos volt, hogy az Atlanti-óceán északi és déli vizein hajózó konvojokat szinte meg sem tudták közelíteni Dönitz „szürke farkasai”. Az angol légerő felderítő- és bombázó repülőgépei szüntelen megfigyelés alatt tartották az atlanti-óceáni támaszpont-

ok felé vagy onnan támadásra induló német tengeralattjárókat, és azonnal lecsaptak rájuk. Az egykori üldöző „szürke farkasokból” üldözöttek lettek.

A légi csapások elleni védelmet a náci flottaparancsnokság úgy szándékozott megoldani, hogy roppant méretű betonbunkereket építtetett a tengeralattjáróknak. A „Todt szervezet” segítségével az atlanti-óceáni tengeralattjáró támaszpontokon — Franciaországból és más, a fasiszták által megszállt országokból hadseregnyi kényszermunkást vontak össze, hogy egész flottillák részére építsenek föld alatti bombabiztos beton óvóhelyeket. Ezzel az „atlanti fallal” — hirdette a goebelsi propaganda — Németország képes megvédeni az európai „új rendet”.

Am a fejezet további részéből kitér, hogy a szövetségesek tengeralattjárók elleni védelmi és támadó eszközei oly rohamosan fejlődtek, s oly lényegbe kerültek a fasiszta Németországgal szemben, hogy az a szűkös nyersanyag-készlete és a korlátozott ipari kapacitása miatt egyre inkább alárendelt szerepet játszott. 1942 harmadik negyede óta a szövetségesek lényegesen több új hajót gyártottak, mint amennyi hajójuk eddig összesen elsüllyedt. A német hadvezetés is jól tudta, hogy már csak ideig-óráig képes a végső következményeket elodáztatni. A konvojok elleni támadásokat folytatják, de a tengeralattjáró-háború már túljutott a tetőpontján. A tengeralattjáró-háború harmadik időszakának körvonalai kezdenek kibontakozni.

Győz az igazság. Ez a címe az 1943 nyarától a háború végéig terjedő időszak eseményeit taglaló negyedik résznek. Beköszöntött a negyedik háborús nyár. A német—szovjet arcvonalon Sztálingrád óta a kezdeményezés a szovjet hadvezetés kezébe ment át. 1943 nyarán a kurszki csatával gyökeres fordulat állt be a második világháború menetében. Az év nyarán és őszén a Vörös Hadsereg több mint 2000 kilométer széles arcvonalon, eddig példátlan méretű támadásba lendült. A fasiszta haderő az év végéig mintegy 200 német hadosztályt, 20 ezer repülőgépet, 25 ezer páncélost és 40 ezer löveget veszített. A fasiszta Wehrmacht gerince megroppant. A Szovjetunió mindezt annak ellenére

érte el, hogy szövetségesei szándékosan halogatták az európai második front megnyitását.

A szerző ebben a fejezetben szól azokról az erőfeszítésekről is, amelyekkel a német hadvezetés meg akarta hiúsítani a második front megnyitását. Dönitz mint a tengeri erők főparancsnoka (a vereségek miatt a tengeri erők parancsnokai között folyó civakodásból ugyanis Dönitz került ki győztesen, és Raeder helyére Hitler őt nevezte ki) magát érezte legelhivatottabbnak az „atlanti arcvonai” megtartására, a szövetségesek nyugat-európai partraszállásának megakadályozására.

Dönitz e feladat megoldására is az oly kedvelt „szürke farkasait” vetette harcba. De ekkor már a leküzdhetlenné erősödött szövetséges elhárítás lehetlenné tette a tengeralattjárók alkalmazását. Ennek ellenére a megrogzított fasiszta Dönitz rendszeresen küldte tengeralattjáróit a nyílt tengerre. Sőt, újabb „falkatakikát” is hajta-

tott végre az Atlanti-óceánon. Persze a „szürke farkasok” többsége már nem érte meg a második bevetést.

Ezt követően a kegyetlen színjáték utolsó felvonása volt már csak hátra. A szerző ezt a szinte rossz álomnak tűnő, drasztikus véget is érdekesen, a történelmi hűségnek megfelelően tárja az olvasó elé. A mű olvasása során nem egyszer úgy érzi az ember, hogy mindaz, ami szeme előtt megelevenedik, csupán dús fantáziájú író álomképe. Sajnos nem! Mindez egy rettentés rendszer, a fasiszta Németország tudatos rendezésében végrehajtott véres valóság volt.

Ez a könyv nem csupán érdekes ismertető mű a múlttól, hanem egy óriási felkiáltójel is. Vigyázatok, emberek!, a „szürke farkasok” ismét jelentek a kieli kikötőben, s ugrásra készen várnak a jelre, hogy elődeik példáját követve lecsapjanak gyanútlan áldozataikra.

Sztana Béla

DIE WIRTSCHAFTLICHEN AUSWIRKUNGEN DER TÜRKENKRIEGE*

(Hrsg. v. Othmar Pickl. Graz, 1971. Selbstverlag der Lehrkanzel für Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Universität Graz. 364. p.)

Az oszmán török birodalom hódító törekvései elleni védelem a XV—XVII. századi Európa legégetőbb kérdései közé tartozott. E háborúsorozat bonyolult kérdéskomplexumát különböző nemzetiségű tudósok századok óta több-kevesebb sikerrel igyekeznek feltárni. A régebbi történetírás leginkább a katonai, politikai, diplomáciai és kisebb méretekben az ideológiai vonatkozások kutatására törekedett: a probléma döntő gazdasági aspektusait nem méltatta kellő figyelemre.

E hiányosság kiküszöbölésére jelentős lépésnek tartjuk az 1970. október 5—10-én Grazban megrendezett délkelet-európai gazdaság- és társadalomtörténeti szimpoziumot, ahol osztrák, lengyel, német, francia, jugoszláv és magyar tudósok számoltak be kutatásaik legújabb eredményeiről, s e refe-

rátumok a következő évben nyomtatásban is megjelentek.

A színvonalas előadásokat általában a tudományos igényesség, az elfogulatlan, nacionalista és vallási túlzásoktól mentes tárgyalásmód jellemezte. Számos eddig megoldatlan vagy hibásan interpretált kérdés — mint a török háborúk és az oszmán uralom gazdasági kihatásai Magyarországon, az ausztriai—italiai—magyar külkereskedelmi kapcsolatok a XVI—XVII. században, a török háborúk hatása az adókra és a mezőgazdasági árakra, a katonaparaszti rétegek kialakulása, Vellece török politikája, a török hódítás befolyása Európa agrárgazdaságára, a háborúk hatása a török hódoltságban stb. — a legújabb adatok tükrében helyesebb megvilágítást nyert.

Ismertetésünkben még jelzésszerűen

* A török háborúk gazdasági következményei.